

B. SKOULUND LARSEN

SYSTEM-DANSK

Lærervejledning

(skriftlig dansk)

Eneforhandling og ophavsret

Nordvestpassagen 79
8200 Århus N

Tlf.: 86-167707

"System-dansk" tjener primært retstavningsmæssige formål og kan betragtes som et støttesystem både for normal- og specialundervisning på et hvilket som helst klassetrin (også voksenundervisning!).

Det kan følgelig benyttes jævnsides med ethvert andet system med hovedvægt på sproglig fremstilling.

Diskussionen her i Danmark i slutningen af 50-erne og begyndelsen af 60-erne om problemerne i forbindelse med staveindlæring mandede som bekendt ud i, at den egentlige anstødssten måtte være den indtil da anvendte, formelle metodik: stavemetodens og diktatens dominerende rolle var udspillet og burde afløses af den frie formulering, eleverne "skulle se og arbejde med ord i funktion". Alternativet til formel undervisning, den funktionelle undervisning, holdt sit indtog.

Med den viden, man har i dag om perception, kan man altså fastslå, at hovedvægten i indlæringsprocessen hermed blev flyttet fra overvejende auditiv til overvejende visuel indlæring!

Men den samme viden burde i og for sig gøre en sådan diskussion overflødig:

ingen af de diskuterede undervisningsmetoder kan undværes eller udelukke den anden, og deres værdi kan ikke sammenlignes, da de sigter imod forskelligt modtagelige og opfattende elevgrupper!

Endvidere:

1. Det danske skriftsprog indeholder såvel visuelt fængende som ikke-fængende ord!
2. Talesproget har to forskellige ordgrupper: den lydrette og den ikke-lydrette!
3. Stavefejl hos "normale" og stærkt retarderede elever er de samme, forskellen er kun af kvantitativ art (S.A. Tordrup: "Stavefejl og fejltyper", Skolepsykologi årg. 2, nr. 1, 1965)!

ad 1. og 2.: I de sprogområder, hvor der eksisterer en nøje overensstemmelse mellem tale og skrift, kender man ikke staveproblemer af samme art som i de lande,

hvor der foreligger forholdsvis stor afstand mellem tale- og skriftsprog, eks. henholdsvis tysk og engelsk!

Det danske sprog må i denne henseende betegnes som en mellemting, hvorfor truede elever inden for såvel den visuelt som den auditivt modtagelige gruppe vil være i farezonen, såfremt metodik og materiale er baseret på en teori ("formel" contra "funktionel" undervisning) og ikke, ganske enkelt, rettet ind efter elevernes individuelle muligheder!

Erfaringen viser da også, at visse elever får endog særdeles store vanskeligheder, så snart de ikke-lydrette ord for alvor dukker op i skriftligt arbejde, mens andre elever døjer specielt med endelser og småord, de visuelt ikke-fængende ord!

ad 3.: Tordrups påvisning af overensstemmelsen i fejltyperne hos alle elevkategorier må medføre, at det er utilstrækkeligt at søge årsagen til stavevanskeligheder hos eleven alene: den aktuelle, metodiske påvirkning må nødvendigvis drages ind i billedet, netop på grund af fejltypernes ensartethed!

Konsekvensen af ovenstående kan kun blive, at

hverken den "formelle" eller den "funktionelle" metode hver for sig kan løse problemerne generelt, da stavevanskeligheder er af både visuel og auditiv art!

hvilket er ensbetydende med, at elever fra begge grupper tidligere er blevet og fortsat bliver forfordelt i undervisningen!

.....

S.A. Tordrup opererer i sin redegørelse med ikke mindre end 11 grupper af fejltyper, der dog kan sammenfattes til 4 hovedgrupper (denne forenkling er foretaget af undertegnede):

I: årsag: vanskeligheder med lydanalyse!

- A. 51% af samtlige fejl i norm.klasse (5.kl.)
- B. 66% " " " hos stærkt retarderede elever (6. læseklasse)

II: årsag: stumme bogstaver (spec. d)

A. 30% af samtlige fejl (5.kl)

B. 24% " " " (6. læ.kl.)

III: årsag: grammatisk betingede fejl

A. 17% af samtlige fejl

B. 8% " " "

IV: årsag: andre fejl (kan ikke grupperes)

A. 1-2% af samtlige fejl

B. 1-2% " " "

(alle talangivelser fra S.A. Tordrup: "Stavefejl og fejltyper").

Da denne analyse utvetydigt påviser auditive (og grammatiske) fænomener som de store fejlkilder, er det rimeligt, at undervisere og metodikere i tidens løb har lagt hovedskylden for vanskelighederne i staveindlæring over på en tilsyneladende umulig kombination af dansk tale- og retskrivningssprog.

(Om muligheden for at bygge denne "bro", se:

B. Skoulund Larsen: "Om staveindlæring".)

.....

"System-dansk" er opbygget ud fra den i dette hæfte omtalte og begrundede fremgangsmåde, samt flg. konklusion:

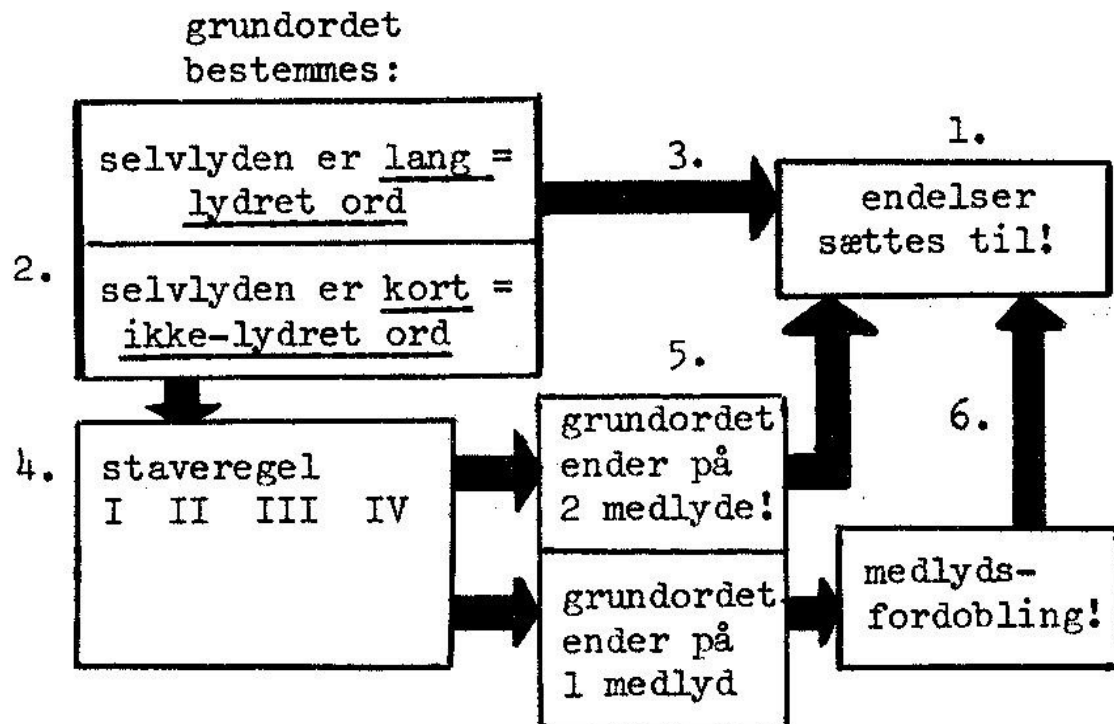
"En fornyelse af undervisningen i skriftlig dansk med henblik på en almen forbedring af elevernes standpunkt i retstavning må, på grund af den største fejlkilde, bero på et system, der virker fremmende på elevernes lyd-analyseringsevne! - Stumme bogstaver må fortsat væsentligst søges indlært ad visuel-motorisk vej! - En grammatisk indføring må være udformet så forenklet, at eleverne på et tidligt tidspunkt af skoleforløbet får indsigt i specielt bøjningsendelser og medlydsfordobling! - Elevernes udtryksmæssige kunnen træ-

nes jævnsides hermed, primært i mundtlig dansk, gennem passende fortælleopgaver!"

.....

"System-dansk"

Princippet i dette undervisningssystem fremgår umiddelbart af nedenstående oversigt:

Oversigten giver desuden metodikken i hovedtræk:

1. Det fælles berøringspunkt for lydrette og ikke-lydrette ord er bøjningen: alle endelser er ens!
2. Grundordet analyseres!
Eleverne må så tidligt som muligt lære at skelne mellem en langt og en kort udtalt selvlyd!
Denne skelnen er afgørende for opdelingen i lydrette og ikke-lydrette ord!
3. Ord med lang selvlyd føres direkte til endelseskema! - og man staver det, man hører!
4. Ord med kort selvlyd føres gennem stavereglerne, som forebygger de notoriske fejlstavningsmulig-

heder!

5. Ender grundordet på 2 medlyde, er betingelsen for kort selvlydsudtale opfyldt: ordet føres til endelseskema!
6. Ender et kort udtalt grundord på 1 medlyd, er betingelsen ikke opfyldt, hvorfor en medlydsfordobling skal finde sted, når ordet skal tilføje en endelse, der indledes med et e!

Hermed er ringen sluttet!

7. Andre fejl: stavelister A og B!

.....

Systemet omfatter i sammenhæng flg. dele:

til begynderen: "Skoulund-bogstavæskan"

~~(konfigurationsbrikker, der kombinerer auditiv, visuel og motorisk indlæring)~~

"Bogstavbogen"

(motorisk-visuel behandling af bogstavform og -skrivning, begyndende alfabetisering)

"Begynderbogen"

(visuel, auditiv og motorisk indlæring af ordbilleder, lydanalyse og indledende bøjningslære af de tre hovedgrupper, fortsat alfabetisering)

"Opgavebogen" til "Begynderbogen"

(supplerer og underbygger stoffet i "Begynderbogen")

(fortsættes næste side)

til videregående
undervisning:

"Hæfte 1"

(gennemgang af navneordenes bøjning)

"Hæfte 2"

(det samme for udsagnsord og tillægsord)

"Hæfte 3"

(stavereglerne, der forener talesprog og skriftsprog)

"Staveliste A"

(2. - 5.kl.)

"Staveliste B"

(fra 6.kl.)

"Begynderbogen" kan tages i anvendelse i slutningen af 1.kl. eller begyndelsen af 2.kl.

Det er væsentligt, at der arbejdes meget grundigt med det angivne lydtræningsprogram, specielt med en udtalt forskel på langt og kort udtalte selvlyde. Man kan: "slæbe sig op ad trappen", eller "man kan bevæge sig i spring".

De enkelte konsonanters lyd gennemgås (øverste, højre hjørne), hvorefter de sættes ind i vokaltrappen både som forlyd og udlyd.

De herved fremkomne, brugelige ord anvendes til skrivetræning på linjerne fornedet og til stave- og ord-billedindlæring: sluttelig noteres de alfabetisk bag i hæftet.

Variationsmulighederne i denne lydtræning forøges meget hurtigt, samtidig med at der gives rig lejlighed til at udvide elevernes ordforråd.

Inden undervisning efter "System-dansk" indledes med elever, der ikke har benyttet "Begynderbogen", tilrå-

des en indgående træning og instruktion af eleverne i vokalerne variable udtale, f.eks. med ordpar i denne stil:

lige - ligge   side - sidde   ryge - ryggen

kombineret med iagttagelse heraf i læsestoffet, da dette er

det centrale i dansk bogstavering!

Den konsekvente anvendelse af konfigurationstegningerne (videreført fra "Skoulund-bogstavæskan") tjener flere formål, først og fremmest at "tvinge" eleverne til at bogstavere korrekt, derefter til på et senere tidspunkt at kunne ræsonnere sig til en begrundelse for medlydsfordobling gennem auditive sammenligninger (side 19-20).

Dette undervisningsprincip (konfigurationerne) kan ikke betragtes som en speciel fordel for de visuelt modtagelige elever, da der jo er almindelig erfaring for, at selv stærkt retarderede elever har langt lettere ved at tyde markant strukturerede ord end ord af mere ensartet udseende, hvad der f.eks. viser sig i de utallige forvekslinger og ombytninger af bogstaver i småord og endelser!

"Opgavebogen": Ordvalget i dette hæfte er meget omfattende, og der vil givetvis være mange, mindre elever, der ikke kender betydningen af en del af ordene. Dette er forudset og også tilstræbt ud fra den betragtning, at elevernes nysgerrighed skal skærpes og udnyttes til at øge deres ordforråd gennem spørgsmål og opslag! Bemærk i øvrigt i denne forbindelse, at ordene i samtlige bølgeopgaver er anbragt alfabetisk, dels for at vænne eleverne til denne opstilling, dels til brug som fortræning for opslagsøvelser!

Forslag til anden udnyttelse af ordvalget:

1. som stave- og skriveord til hjemmeopgaver
2. enkelte ord som udgangspunkt for fortælleopgaver
3. stavelsesdeling og læsetræning.

Punkt 2. tænkes gennemført som klasseundervisning, idet der herved kan trænes i formulering og udtryksevne, samtidig med at der lægges op til frie stile, f.eks. på denne måde:

gennem samtale formuleres i fællesskab en stil, som i første omgang skrives på tavlen af læreren! Støtteord bliver stående, resten viskes ud, hvorefter eleverne frit kan arbejde videre med opgaven, eller, hvis dette ikke magtes, blot gengive så meget af den oprindelige tekst som muligt!

Kombinationen "Begynderbog" - "Opgavebog" giver i og for sig sig selv, idet der findes opgaver i "Opgavebogen" til hvert eneste afsnit, der gennemarbejdes i "Begynderbogen".

(Bemærk specielt side 19-20 i "Begynderbogen", der for første gang konfronterer eleverne med den korte vokaludtale og det dermed forbundne staveproblem for navneordenes vedkommende. Hertil svarer siderne 8, 9 og 23 i "Opgavebogen".)

En tilsvarende gennemgang for udsagns- og tillægsordene: side 38 og 43 i "Opgavebogen".)

Hæfte 1 og Hæfte 2, der indlærer bøjningsendelser for navneord, udsagnsord og tillægsord, kan anvendes i 2. - 3.kl.

Disse hæfter er vejledende, at forstå således: Det er væsentligt for indlæringen, at de enkelte sider eller afsnit gennemarbejdes som klasseundervisning, evt. gruppearbejde, for derefter at suppleres og fastnes gennem opgaver i dagens læselektie eller gennem ordbogsøvelser!

Hæfte 3 indarbejder de fire staveregler.

Denne sprogiagttagelse kan næppe indledes for alvor før i 4.kl., men naturligvis afhængigt af, hvor hurtigt og sikkert klassen har indlært grundhæfterne! Dette hæfte vil muligvis forekomme mange kolleger ret vanskeligt ved et første gennemsyn, men konsekvent arbejde med at skelne imellem kort og langt udtalte vokaler lige fra starten af 1.kl. vil give eleverne den fornødne baggrund!

Staveliste A og Staveliste B: Visse ord er umulige at passe ind i staveregler eller i en lydanalyse, f.eks. stumt h, udtale af e som a og g som j (lege), æ-lyd stavet æ i kort udtale på grund af i-omlyd, og andet. Disse ord må fortsat forsøges indlært primært ad visuel-motorisk vej. - Til gengæld omfatter listerne en række ord, som elever normalt betragter som ganske lette: bus, han og andre småord (gruppe III i Hæfte 3).

"System-dansk" undgår altså heller ikke at skulle suppleres med stavelister, men disse er opbygget efter helt eksakte kriterier: enhver uoverensstemmelse mellem et ords stavemåde og dets udtale, eller enklere endnu: enhver uoverensstemmelse mellem udtale og de fire staveregler betinger, om et ord indgår i staveliste!

Staveliste A omfatter ca. 1400 ord og er beregnet til 2.-3.-4. klasse. I nogle tilfælde også til 5. klassetrin.

Staveliste B indeholder 1000-1100 ord, her iblandt de mest gængse fremmedord, beregnet for 5.-6.kl. og op-efter.

Ordvalget er fra "Dansk skoleordbog" og "Den grønne".

Til sammenligning: Noesgaards stavelister indeholder (-holdt) ca. 3000 forskellige ord ud af et prøvemateriale på omkring 10.000 ord; disse stavelister det anførte antal ud af 20.-30.000 ord, dækkende hele skoleforløbet!

Takket være opbygningen af "System-dansk" kan også elever bringes til en forståelse af, at stavelister ikke kan betragtes som en ekstra, tom udenadslæren, men som et både nødvendigt og nyttigt supplement!

.....

Et par praktiske foranstaltninger:

Det kan anbefales efterhånden at lade de enkelte elever gennemarbejde deres staveliste og evt. slette de ord, de mener at kunne klare uden videre.

Eks. på arbejdsopgave med en større klasse:

"I dag er opgaven at klare problemet: skal

vi stave ge- eller gæ-?

Find ordene, der begynder med ge- i ordbogen!

Alle ordene læses igennem, og de ord, der ikke er kendt enten stavemæssigt eller betydningsmæssigt, noteres!

Det samme med gæ-ordene!

De ord heraf, som I ikke kendte stavningen af, men kunne have klaret ved hjælp af staverreglerne, sløjfes!

Resten følger I til jeres staveliste, hvis de ikke står der i forvejen!"

Lad eleverne understrege eller indramme væsentlige oplysninger og huskestof i hæfterne!

Det er erfaringsmæssigt af stor værdi at have endelsseskemaer og den samlede oversigt over systemet hængende i klassen, opskrevet til stort format!

Hæfterne er anvendelige som engangsmateriale, elevens ejendom, hvad der giver mulighed for genbrug ved behandling af evt. senere opdukkende, særlige vanskeligheder eller usikkerhed for den enkelte elev!

B. Skoulund Larsen

Århus.

Lydtræningsskema ved B. Skoulund Larsen:

	h	j	k	l	m	n	p	r	s	t	v
b		bj-		bl-				br-			
c	ch-										
d		dj-						dr-			dv-
f		fj-		fl-		fn-		fr-			
g		gj-		gl-		gn-		gr-			
h		hj-									hv-
j											
k		kj-		kl-		kn-		kr-			kv-
m		mj-									
n		nj-									
p		pj-		pl-				pr-			
r											
s	sh-	sj-	sk-	sl-	sm-	sn-	sp-			st-	sv-
t		tj-						tr-			tv-
v								vr-			
sk		skj-						skr-			skv-
sp		spj-		spl-				spr-			
st		stj-						str-			

(fortsættes næste side)

Som det bemærkes, er bogstaverne b - g udeladt i lydtræningsskemaet i øverste, vandrette række, hvad der er ganske naturligt, da der ikke findes dobbelte konsonantforbindelser i dette område.

Anvendelse af skemaet:

Der skelnes mellem

1. "Lette" lyde = kons. + vok.
(venstre, lodrette stribe!)
2. "Svære" lyde = dobbeltkons. + vok.
(i skemaet)
3. "Ekstra svære" lyde = trekons.forb. + vok.
(nederste skema)

Når eleven har bestemt et ords begyndelseslyd, forenkles bogstaveringen ved hjælp af skemaet, idet udvalget af den enkelte konsonants kombinationsmuligheder begrænses til ovenstående!

Denne fremgangsmåde har vist sig særdeles effektiv over for de såre almindelige konsonantombytninger i forlyd!

B. Skoulund Larsen.

.....

Ordvalg i "Begynderbogen".

(vis.- mot. ordbilledindlæring)

side:	navneord (ialt 156 ord)	lydtræning:
1.	å ø is ur bi by	r- b-
2.	øl le låg ged gås bål	l- g-
3.	dug lap dør båd pil bil	d- p-
4.	tag mus tal mur bur rat	t- m-
5.	sæk lys sol sok sav vej	s- v-
6.	høj hat hus reb hæk lur	h- j-
7.	kat fyr næb fod kam nød	f- k- n-
8.	dyne gade låge åre myre	-de -ne -ge
	rive	-re -ve
9.	dåse pibe taske mølle	-ke -be -le
	kirke flaske	-me -se
10.	aks and ild arm ost ulv	-ld -st -nd
11.	bro ske træ sky klo sko	br- sk- tr-
		kl-
12.	busk fisk saks kort pisk	-ks -sk -rt
	port	
13.	styr spyd stok sten spar	sp- st-
	spir	

side:

lydtræning:

14. dans tang mast hest sang
kost

-ns -ng

15. flag blad gren krog knap
flod

bl- fl- gr-

kn- kr- pl-

16. kirsebær juletræ telefon
elefant nøglehul sneglehus

dr- gn- sm-

bøjning: ental bestemt

17. gren snor stol flod skål
pris

sn- pr- fr-

18. bur skab spir skib krus
flag

fl- sk- sl-

ental best. m. medlydsfordobl.

19. dam stok hat pen sut bus

sv- hv- hj-

20. glas krat hul par skud søm

gl- kr-

bøjning: flertal ubestemt

21. fad fil hus sav tyr skov

-ve -se -ge

-de

22. tube pølse knude skygge

klippe kjole

kv- kj-

23. kran knast sofa ske hval
sky

fj- tv- sj-

side:

lydtræning:

flertal ubest. m. medlydsford.

24. knop prop stak pen top bøf -st -ts

flertal ubest. m. omlyd

25. and tand nat tå hånd gås -sk -ks

26. fod rod ko bog klo

gulerødder -sp -ps

udsagnsord (ialt 36 ord)bøjning: nutid

27. gå stå sy gø læse bage -rn -rv -rm

28. løbe fiske bade spille

regne standse

29. rive flyve sparke skrive

springe drikke

bøjning: datid (rglm. bøjning)

30. råb læs skjul lær lås tal

31. vask skift stav hent regn tegn

32. stil slut tak byt ret skaf

tillægsord (ialt 18 ord)bøjning: t-form

33. ny høj skæv

34. lang stor skarp

side:

bøjning: e-form

- 35. rig lav halv
- 36. stærk flad tynd
- 37. slap øm smal
- 38. flot krum tyk

.....

Eneret og forhandling:

SKOLA-SYSTEM DANMARK

Nordvestpassagen 79

8200 Århus N.